

„SZERELEMBEN ÉLNI VOLNA JÓ.”

Ujj Zsuzsi kiállításai

Liget Galéria, *Első füzet*, 2021. 11. 1. – 12. 10.

Veszprém, Dubnicay Palota, Self-Timer, 2021. 7. 23 – 9. 12.

„A hídon merengek, alattam a folyó
Egy férfi lép mellém, de nem hozzám való
Fúj a szél, hajamra hull a hó
Szerelemben élni volna jó.”

Ujj Zsuzsi: *Tojásos*, 1986/2012, lambda print, 100x70 cm © Ujj Zsuzsi, az acb Galéria jóvoltából

A fenti idézet a Csókolom együttes egyik legismertebb, *Dunántúli sláger*ében hangzik el. Az alternatív zenekart Ujj Zsuzsi hozta létre, mely 1992-től 2009-ig működött. Meghalt a király, éljen a király módjára a zenekar születése gyakorlatilag egy képzőművész pályát zárt le. Ujj Zsuzsi az első saját mikrofonját az eladott fényképzőgépek árából vette, ezzel mintegy végleg lezárva a képzőművész korszakát. Talán, mert mint énekes jelen volt, ezért nem is tűnt fel ez a befejezett életmű. Vagyis gyakorlatilag jelen volt, de mégsem. Ráadásul a zenéjében ugyanazt a szeretet és szerelem utáni vágyat, a sérülékenységet fogalmazta meg, mint korábban a képeiben. Az életmű újrafelfedezése érdekében a MissionArt Galéria rengeteg munkát végzett.¹

Úgy tűnik, a 2021-es év Ujj Zsuzsi számára mintegy örök visszatérést jelentett. Egyrészt nyáron Veszprémben, a szülővárosában volt egy áttekinthető, nagy vonalakban összegző életmű kiállítása. Novemberben pedig a Liget Galériába pontosan 34 évvel az első, 1987. november 1-én nyílt *Első füzet* című kiállításának évfordulóján, szintén *Első füzet* címmel, jó részt ugyanabból az anyagból láthatott a közönség egy összeállítást. Itt a kezdést idézték meg, míg Veszprémben a lezárt egész életművet.

Ujj Zsuzsi: *Esküvős*, 1986, zselatinos ezüstmagyfítás, 59,5x50 cm
© Ujj Zsuzsi, az Irokkéz gyűjtemény jóvoltából

Ujj Zsuzsi munkássága az utóbbi években került a művészettörténészek érdeklődésének fókuszába, az Oltai Kata² által írt és összeállított *œuvre*-katalógus részletesen feltárja az életmű jellemzőit. Oltai Kata egy előadásában³ arról beszélt, hogy a fotói előbb kerültek egy-egy nemzetközi neves kiállításra, minthogy a hazai művészettörténész szakma felfedezte volna. Miután 2009-ben beválogatták munkáit a bécsi *Gender Check* kiállításba,⁴ a 2012-es londoni *Bigger Splash: Painting after Performance* tárlaton láthatták a *Trónusos*⁵ című fotóját. Ezeknek a hatására a hazai köz- és magángyűjtemények is elkezdtek érdeklődni munkái iránt, így a már említett 2018-as előadásban elhangzott adatok sem érvényesek. Ujj Zsuzsi munkássága is beleillik a kor alternatív fotó-

készítésébe, mely már nem a technikai tökéletességre helyezte a hangsúlyt, hanem a mondanivalóra. Számos, fotózás szempontjából amatőr alkotó nyúlt a fényképezőgéphez - még olyan művészek is, akik alapvetően más médiumokban dolgoztak -, de akár más, új képalkotó eszközökhöz is. Ujj Zsuzsi nem folytatott művészeti tanulmányokat, a művészeket jórészt Halas Istvánon keresztül ismerte meg. Még korábbról, Veszprémből ismerte Jokesz Antalt is, akivel különböző táborokba járt együtt (például Sümegre), sőt Jokesz egyik első képét Ujj Zsuzsiról készítette⁶. Szintén régebben ismerte meg Durst Györgyöt, Dárdai Zsuzsát, Lugosi Lugó Lászlót, Kerekes Gábort és Szilágyi Lenkét is. Szilágyi egyik fotója inspirálta a torzós meztelen nőt ábrázoló képeit.

Ujj Zsuzsi: *Az Esztergomi Fotóbiennálé fődíjas képe*, 1990/2012, lambda print, dibond, UV fólia, 70x200 cm
© Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

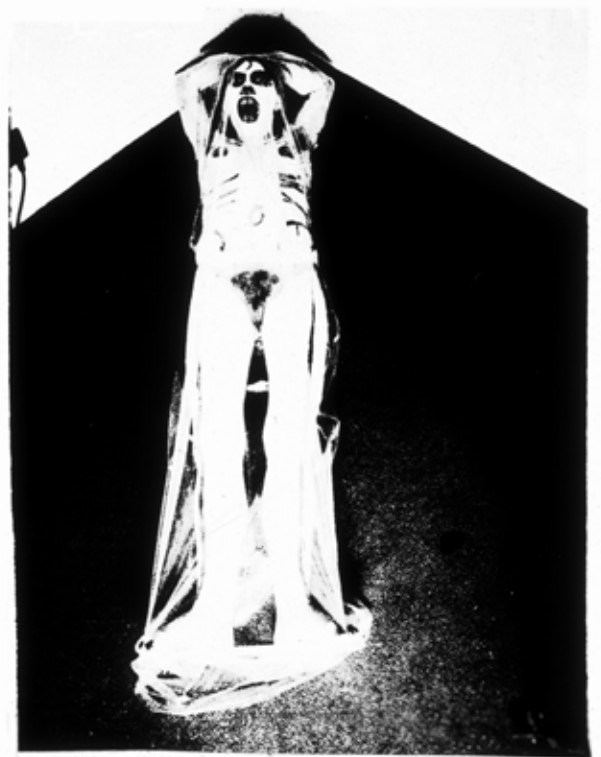
Az összesen 6 éven át tartó munkásságának alapvetően ő maga a főszereplője, képei a férfi-nő kapcsolatot, a lelki levetkőzést, a szerelem utáni vágyat dolgozzák fel. A művész különböző női szerepeket ölt magára. A szerepjátékai kicsit hasonlóak Cindy Sherman metamorfózisos szerepjátékaihoz, ám minden női karakter a benne rejtőző különböző nők megjelenései: kedves naiv lány, csábító nő, seprűs boszorkány, feleség, szülő nő, megvert, megalázott, elhanyagolt vagy épp halott nő.

Ujj Zsuzsi minden képe önvallomás, önterápia, sikoly. Az esendősége vizualizálódik bennük. Ahogy levetkőzik, a meztelen test valójában a lélek meztelensége és kitárulkozása lesz. A képeket alapvetően a Párizsba költözött barátjának készítette vallomás szándékával, mintegy Ady *Szeretném, hogyha szeretnének* élménye fogalmazódik meg bennünk:

„De jaj, nem tudok így maradni,
Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak,
Hogy látva lássanak.
Ezért minden: önkínzás, ének:
Szeretném, hogyha szeretnének
S lennék valakié,
Lennék valakié.”⁷

Ez a sérülékeny kitarulkozás, sőt az olykor kifejezetten szuicid-gesztusok, igaz egészen más képi nyelven, de Francesca Woodman világára emlékeztetnek. Ám az ő szofisztikált profizmusával szemben Ujj Zsuzsi képeinek az erényét éppen a képi kísérletező kedv adja. A 70-es, 80-as években – ahogy Koncz András kiállításának címe is erre utal:⁶ *mindenki fotókat csinált*. Mitől is válnak izgalmassá ezek a fotótechnikailag nem professzionális képek? Pontosan attól, hogy a képeken nem a perfekcionista technika, a megfelelő fény-árnyék beállítás a fontos, hanem a hangsúly a témára és a koncepcióra kerül. A kor alternatív fotográfiájában ez a fajta képiség amúgy is jelen volt, ráadásul a képalkotó technikákhoz betársult a fax és a fénymásolat is. Ujj Zsuzsi képi világára feltehetően a filmes közeg is hatással volt, filmklubokba járt, a Balázs Béla Stúdióba is Forgács Péter asszisztenseként került, ahol privát fotókat rendszerezett.

Ujj Zsuzsi: *Repülős II.* 1986, zselatinos ezüst nagyítás, 24x36 mm
© Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsi: *Fóliás I.*, 1986, lambda print fotó papíron, 100x70 cm
© Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

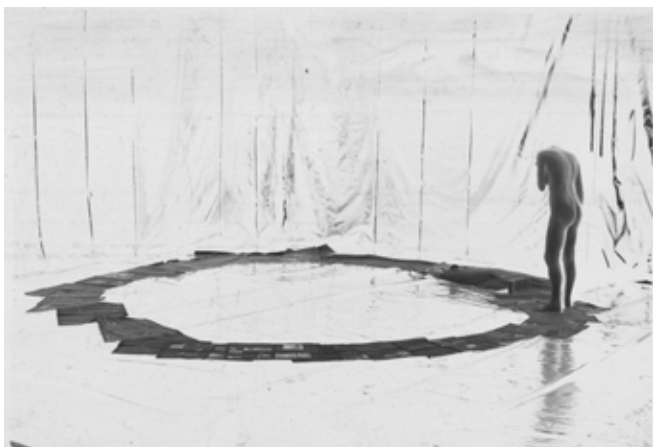
Ujj Zsuzsi: *Trónusos*, 1986/2012, lambda print fotó papíron, 90,5x56 cm © Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsi: *Tükör a falon I.*, 1986-87, zselatinos ezüst nagyítás, 36x24 mm © Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsi: *Tükrös öles*, 1986, zselatinos ezüst nagyítás, 36x24 mm © Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsi: *Körbe III.*, 1991, zselatinos ezüst nagyítás vászonra kasírozott dokubrómmon, vakkereten, 98x132,5 cm © Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Szilágyi Lenke: *Single Lens* (így képzelődik magában), 1980-as évek eleje, zselatinos ezüst nagyítás, levelezőlapra kasírozva, 147x105 mm, Fotó: Bozsó András, a művész és a Vintage Galéria jóvoltából, HUNGART © 2022

A képek személyes inspirációja egy zavaros, bonyolult háttérű szerelem két mással házasságban élő ember között. A házasságáról Ujj Zsuzsi mint társas magányról nyilatkozott, így beleszeretett másba, Halas Istvánba, s a képeit neki készítette. Elsőként néhány furcsa portrét, tükrös önarcképet (*Önarckép, Önarckép tükörrel, Tükör a falon*). A tükör később többször is visszatér majd nála. A művészettörténet során a tükör alkalmazása és ábrázolása részben a hiúságra utalt, de a portrék és ak-tok esetében is előszeretettel alkalmazták a tekintet irányának megtévesztésére. Amikor a modell háttal áll a nézőnek, akivel így látszólag nem tart szemkontaktust, ám ravaszul, a tükröződés révén mégis. A tükör a megsokszorozódásnak és az illúziókeltésnek is kiváló médiuma. Ezután a következő témáknál az alkotó már bátrabban nyúlt a különböző kompozíciókhoz. Ezek az arcát összepötytyözte (*Pöttyös-sorozat*) és a testére, hasára egy nagy stilizált női nemi szervet festett (*Sarkos-sorozat*). A test befestése az illúziókeltésnek, a meg-

tévesztésnek, a másnak mutatásnak és a metamorfózisnak is kiváló eszköze, mivel általa a test mintegy festővászonként működik.

A tükör ugyanakkor a *Tükrös öles* képeinek is fő eleme, melynek segítségével a nemi szerve helyén felvillanóvilágító tükör mintegy a courbet-i *Világ eredetének* új megfogalmazása, elementáris erővel bíró, szinte önálló entitással rendelkező testrész. Azt a kérdést persze nyitva hagyja a kép, hogy a tulajdonosa tekint-e így magára, a fotós vagy épp a férfiak.

Ujj Zsuzsi legmeghatározóbb sorozatán a teste csontvázszerűen van befestve, nemi jelleget is adva így a csontváznak, mely természetesen nem rendelkezik ezzel. Olyannyira meztelen, hogy a festéssel még a húst is levetkőzte magáról. Mintegy *vanitas* jelenségként minden földi dolog mulandóságáról beszél, és a szerelem az egyik leginkább mulandó dolog. A művészettörténet során a csontvázakkal a mulandóságon túl az idő múlását is ábrázolták, bár e kettő szorosan összefüggött.

Ujj Zsuzsi: *Öcsis tanulmány I.* 1988, zselatinos ezüst nagyítás, 9x14 cm © Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsinál a csontváz sugallja a teljes elszemélytelenedést is, mintegy maszkként szolgál, ugyanakkor bizarr is az egész jelenet. Több változatban is léteznek ezek a képek: síkfilmen, negatívken, felnagyítva kartonra, ez utóbbi egy keményebb változatot jelent, a fénymásoláshoz hasonlatos kemény kontúrok láthatók rajta. Egy alulról fotózott változata a *Tojásos* (az elnevezéseket utólag adták, mivel eredetileg nem volt címe a képeknek).

Hogy még morbidabb legyen a történet, a csontváz karakter máskor férjhez megy egy vőlegénynek öltözött bábuhoz, s van, ahol egy csecsemőt is ringat már. Szülést imitáló sorozata is készült. Ezeken, noha imitációk, mégis a szülés természetes ábrázolását idézi, míg általában a közbeszédben a szülésről mindig nagyon patetikusan beszélnek, mintha nem fájdalommal, kínnal, vérrel járna a folyamat. De van, hogy az utcán, villamos megállóban, sőt a sínekre fekvő alakot. Ezért is említettem Ujj Zsuzsival kapcsolatban Francesca Woodmant.

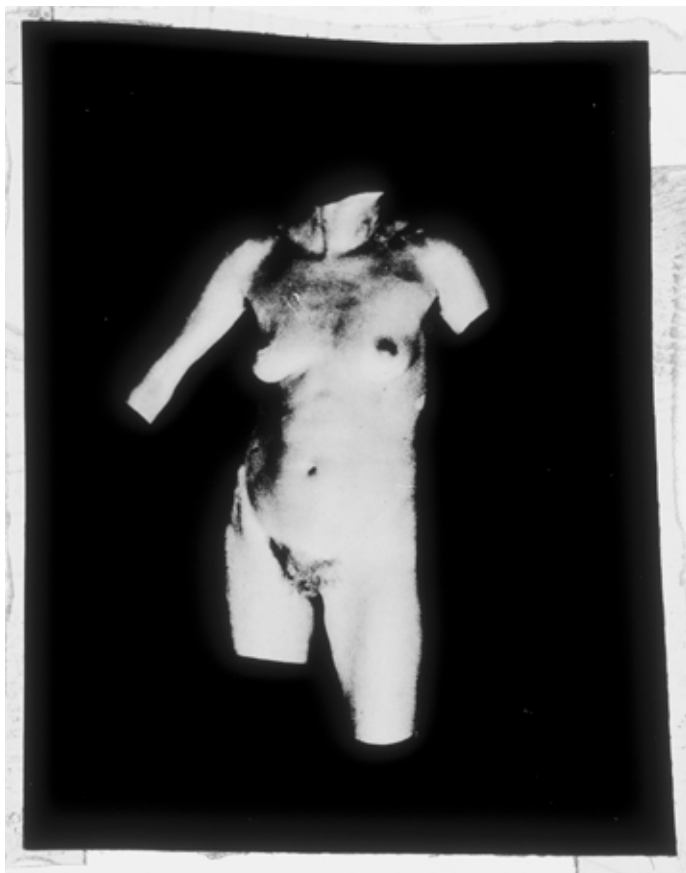
Ebben a csontvázra festett állapotában is készített tükrös „önarcképet”. Ennek a sorozatnak a legbizarrabb darabjai azok, melynek során a főszereplő fólia alatt, mintegy áttetsző hullaszákban látható, a néző pedig halottkém-mé válik. Tehát a sínen fekvő alakból már hulla lett. Bódy Gábornál találkozhattunk azzal a morbiditással és gesztussal, hogy a néző a halottkém szerepét kapja. Bódy tetem-munkája is hathatott Ujj Zsuzsira, akit a Balázs Béla Stúdióból jól ismert. Az ő művére is igaz lehet, amit Bódy munkája kapcsán írtak: „a holt tetemmé vált személyiség az emléktárggyá dermedt élet szemlélője.”⁷⁷

Nem a képek sorrendjében ugyan, de a testfestéses, csontváz képei gyakorlatilag a csábítástól az esküvőn, a szülésen át egész a halálig ívelnek. Ezekből a sorozatokból egész filmszalagok is előkerültek, amelyek a Liget Galériában az első és a mostani kiállításán is szerepeltek. A képek mellett az általa írt dalszövegek is láthatók, ezeket egy füzetben is publikálták, s most ennek a reprint kiadása 100 példányban újra megjelent.

Ujj Zsuzsi: **Torzó III.** 1989, zselatinos ezüst nagyítás, 9x6 cm
© Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsi: **Torzó I.** 1989, zselatinos ezüst nagyítás, 9x6 cm
© Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsi: **Torzó II.** 1989, zselatinos ezüst nagyítás, 9x6 cm
© Ujj Zsuzsi, a Missionart Galéria jóvoltából

Ujj Zsuzsi következő nagyobb projektje, az *Öcsis* képe (1988), a napszemüveges mellkép, a bőrkabát alól ki villanó meztelen keblekkel. Az öltözet, illetve a helyzet nem indokolja a napszemüveget, amelyet a nők olyankor viselnek zárt térben, ha bántalmazták őket, mert elrejti a bántalmazás látható nyomait. A sorozat további képein a felülről lefelé fotózás által a felcsúszott szoknya, lehúzott harisnya nem a csábítás, sokkal inkább a kiszolgáltatottság és a megalázottság érzését erősítik. Ahol a férfi is megjelenik a képen, bizonyos helyzetekben háttal áll, tudomást sem véve a nőről. Ez a tudomásul nem vétel folytatódik azokon a képeken is, ahol a férfi kerül a középpontba, félig letolt nadrággal kilógó nemi szervvel, s inkább magát szórakoztatja, mintha láthatatlan lenne a nő, még a félmeztelenre vetkőzött állapotában sem figyel rá, inkább olvas. Ennek következtében mindkét fél magába fordul, és a társas magány vizuális szemléltetésének lehetünk tanúi. Ezt a képet, és hozzá a tanulmányfotókat Ujj Zsuzsi saját bevallása szerint¹⁰ is Hajas Tibor *Lou Reed* totálja ihlette.

Az egyik legizgalmasabb sorozata azokból a női aktokból áll, melyek egyes testrészek kitakarásával készültek, így élő torzók illúzióját keltik. Ezekhez nyilvánvaló inspiráci-

ót jelentettek Szilágyi Lenkének azok a fotói, amelyet a Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóhelyén egy csoportos kiállításán látott, s amelyeket Szilágyi később elküldött Ujj Zsuzsinak.¹¹

Egy meztelen nő lehet kihívó, csábító, de ahogy itt is, a meztelenség által védtelen, kiszolgáltatott. Ezt a kiszolgáltatottságot csak erősíti a torzójelleg. Noha lehet, hogy eredendően csak egy poénnak, vizuális játéknak indult a kitakarás hatásának a vizsgálata, de a végső látvány igen drámai lett, átmenetként a szobortorzók és a sérült élő emberek között. Évekkel később Marc Quinn foglalkozik hasonló gondolatokkal *A terhes Alison Lapper* szobra kapcsán, bár itt konkrét testi fogyatékos személyről van szó, és később egy egész sorozatot készít torzó-fogyatékos emberekről. Marc Quinn arról beszélt, hogy amíg az emberek pénzt költenek arra, hogy a múzeumokban antik torzókat nézzenek, addig a való életben zavarja őket a fogyatékos emberek látványa.

Marc Quinnhez képest se Szilágyi Lenke, se Ujj Zsuzsi nem fogalmaz meg ilyen direkt társadalmi üzenetet, inkább mindkét esetben a látvánnyal való kísérletezés, és úgy általában az emberi sérülékenység jelenik meg. Ráadásul Ujj Zsuzsi három aktjának feje sincs, így személyi-

ségüket vesztik az aktok. A képek ember és szobor, élő és élettelen, fény és árnyék, valóság és látszat dichotómiák mentén épülnek fel. Gyakorlatilag ez is a test részleges eltüntetése, ahogy tulajdonképpen a testfestés is az.

Ujj Zsuzsi képeinek a terei nem-terek, szimplán a teret kijelölő, határoló falak, melyeknek nincs semmi információ értékük, hagyják, hogy a főszereplő alakja maradjon a középpontban. Ezekben a nem-terekben készíti a legismertebb *Trónusos*, *Tojásos*, *Szülős* képeit is. Önkioldóval dolgozik, de a képek előhívását már más, például Várnagy Tibor és Zalka Imre – akivel együtt is zenélt – végezte.

Ez a nem-tér más módon jelenik meg az utolsó, 1991-es *Körbe* című sorozatán, mely az életműben méltatlanul háttérbe szorult, de a szépen installált veszprémi kiállításon elég hangsúlyos szerepet kapott ez a fizikailag is önkörében járó női félakt. Nemcsak körbejár, de olykor mintegy mutálódva megsokszorozódik, csak itt épp nem tükör által (homályosan), hanem a szellemképét, avagy akár a hatását hagyva maga mögött.

Az 1987-es Liget Galériában rendezett kiállítás után több hazai és nemzetközi kiállításon is szerepeltek Ujj Zsuzsi munkái, ezekről Várnagy Tibor a *Ligeti sláger* című írásában részletesen is beszámol.¹² Mindenesetre a *Torzó I-III*

(1989) és az 1990-es VII. Esztergomi Fotóbiennáléra készített *Esztergomi Fotóbiennále fődíjas műve* című munkájának a varsói Sztuki Galéria Fotoanarchiv kiállításán való bemutatása és a Liget Galéria *Második kiállítása* zárta a képzőművészeti korszakát.

Azzal kezdtem, hogy Ujj Zsuzsi a fényképezőgépet mikrofonra cserélte, de ez nem váratlanul történt, hisz már az első kiállításán is ott voltak a dalszövegei, és a megnyitót is egy koncerttel zárták.

¹ 2020-ban a MissionArt Galéria is rendezett kiállítást Ujj Zsuzsinak: Repeta. Ujj Zsuzsi fotói a MissionArt Galériában, 2020. november. 03. - 2020. december. 04.

² OLTAI Kata (szerk.): *Ujj Zsuzsi fotós munkák 1985-1991*, Budapest-Miskolc, MissionArt Galéria, 2013

³ OLTAI Kata: *Egy elfeledett életmű rekonstrukciója*, 2018. február 4.

(a videó feltételének az ideje). <https://www.youtube.com/watch?v=3yhhHNQMFkg> Letöltve: 2022. január 9.)

⁴ A magyar szekció anyagát András Edit válogatta, *Gender Check*, Bécs, MUMOK, 2012

⁵ A kiállításon a 2012-es 90,5x56 cm-es nagyméretű műve volt kiállítva. A mű sajtóvisszhangja: <http://missionart.hu/kiallitas/zsuzsi-ujj-in-london/>

⁶ Jokesz Antallal való privát email-es levelezés.

⁷ ADY Endre: *Szeretném, hogyha szeretnének*, 1909.

⁸ KONCZ András: *A hetvenes években fotókat csináltunk*, Budapest, Ernst Múzeum, 2002 (katalógus, Ernst Múzeum, 2002).

⁹ SZILÁGYI Ákos: „Morbidity és burleszk. Kutya éji dala”, *Filmvilág*, 1983/5–8.

¹⁰ OLTAI Kata: *Ujj Zsuzsi fotós munkák 1985–1991*, Mission Art Galéria, Budapest-Miskolc, 2013, 170.

¹¹ OLTAI Kata: *Uo.*, 168

¹² VÁRNAGY Tibor: „Ligeti sláger”, OltaI Kata: *I. m.*, 179–195.